

Олена Фонова

кандидат юридичних наук,
суддя Господарського суду Луганської області
(м. Харків, Україна)
celena.lg@gmail.com

УДК 346.91

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ СВІДКІВ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

АНОТАЦІЯ. Сучасний господарський процес містить чимало нововведень, зокрема й щодо розширення переліку доказів, за допомогою яких встановлюються обставини справи. Одним із нововведень став інститут свідків, який отримав неоднозначну оцінку науковців та юристів-практиків і породив питання щодо доцільності його існування та раціональності використання саме в господарському процесі. Означене викликає необхідність системного аналізу нормативного регулювання участі свідка в господарському процесі на предмет доцільності його впровадження, наявності недоліків унормування та виявлення специфічних ознак вказаного інституту за допомогою порівняння з регулюванням аналогічного інституту у цивільному та адміністративному процесі.

Метою статті є системний і порівняльний аналіз інституту свідків у господарському процесі, виявлення та знаходження шляхів подолання вад законодавчого регулювання, обґрунтування доцільності запровадження інституту свідків у сучасному господарському процесі, а також викладення власних підходів щодо процедури участі свідка у господарському процесі.

У дослідженні здійснено системний аналіз інституту свідків у господарському процесі, виявлено певні недоліки законодавчого регулювання та сформульовано пропозиції щодо його вдосконалення. Визначено специфіку регулювання інституту свідків при вирішенні господарсько-правових конфліктів на підставі порівняльного аналізу нормативного регулювання у господарському, цивільному та адміністративному процесі. Проаналізовано та обґрунтовано доцільність запровадження інституту свідків у сучасному господарському процесі України.

Підсумки дослідження містять висновок автора щодо наявності сприятливого впливу новели господарського процесу – впровадження інституту свідків. Так, вказаний інститут забезпечує повноту доказів і розширює перелік існуючих засобів доказування у господарському процесі. Однак визначальним все ж таки є використання показань свідка як субсидіарного джерела доказів, що надає змогу, з одного боку, використовувати показання свідка у разі недостатності інших засобів доказування, а з другого – не брати їх до уваги як докази у разі наявності інших, належних доказів для підтвердження тих чи інших обставин, що мають значення для справи.

Ключові слова: господарський процес; засоби доказування; докази; інститут свідків; свідок; показання свідків.

© Олена Фонова, 2018

Визначальною ознакою господарського процесу України є його оперативність з огляду на вирішальну роль швидкості відновлення порушених прав суб'єктів господарювання у сфері господарських правовідносин. Отже, вся процедура розгляду економічного спору, зокрема, засоби доказування, повинна відповідати вказаному критерію. Інститут свідків у господарському процесі з'явився з внесенням змін, а по суті прийняттям нової редакції Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України)¹, водночас, викликавши численні дискусії з приводу доцільності введення означеного інституту саме у господарський процес з огляду на специфіку його доказів.

Так, прихильники цього інституту мали доводи щодо розширення засобів доказування при вирішенні господарського спору, оскільки існуючі види доказів не задовольняли потреби сторін та їх було недостатньо при вирішенні певних правових конфліктів. Крім того, реформування та вдосконалення процесуального законодавства загалом має вектор на уніфікацію цивільного, адміністративного та господарського процесів, чим також і обумовлено впровадження у господарське судочинство вже існуючого в цивільному та адміністративному процесах інституту свідків.

Водночас противники впровадження свідків у господарський процес дотримуються такої точки зору, що судочинство з вирішення господарських спорів має певну специфіку, зокрема й доказування. Наприклад, не можна показами свідків підтвердити здійснення господарської операції чи факт виконання грошового або матеріального зобов'язання. Крім того, в світлі незадовільного рівня правової культури та безвідповідального ставлення до обов'язків свідка пересічних громадян цінність показів свідка та доцільність існування такого інституту в господарському процесі викликає великі сумніви.

Отже, з огляду на нетривале існування інституту свідків у господарському процесі та суперечність думок юридичної спільноти щодо доцільності його існування, актуальність теми цього дослідження не викликає сумнівів.

Метою дослідження є системний і порівняльний аналіз інституту свідків у господарському процесі, виявлення та знаходження шляхів подолання недоліків законодавчого регулювання, а також доцільності запровадження інституту свідків у сучасному господарському процесі.

Ступінь дослідження означеної проблематики обмежується фрагментарним її висвітленням у працях таких учених, як І. Побірченко,

¹ Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. Ст. 56.

Д. Притика, О. Подцерковний, Л. Ніколенко, М. Треушнікова, Р. Марченко та ін.

Безпосередньо інститут свідків у господарському процесі став предметом досліджень Т. Степанової, П. Лютікова². Окремо слід відзначити дослідження Т. Степанової, яка ще у 2003 р. наголошувала на необхідності розширення існуючих засобів доказування за допомогою впровадження інституту свідків³.

Якщо звернутися до світового досвіду, то можна відзначити, що інститут свідка існує у процесуальному законодавстві, яке поширюється на вирішення цивільних і господарських спорів багатьох країн Європейського Союзу та Співдружності Незалежних Держав (зокрема, Німеччини, Франції, Австрії, Польщі, Литви, Білорусі, Росії).

Прототипом інституту свідка у ГПК України в попередній редакції можна назвати ст. 30⁴, згідно з якою в судовому процесі можуть брати участь посадові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, коли їх викликано *для дачі пояснень* з питань, що виникають під час розгляду справи.

Вказані особи наділені певними процесуальними правами, а саме: знайомитися з матеріалами справи; давати пояснення; подавати докази; брати участь в огляді та дослідженні доказів. До їхніх обов'язків віднесено зобов'язання, зокрема: з'явитися до господарського суду на його виклик; сповістити про знані їм відомості та обставини у справі; подати на вимогу господарського суду пояснення в письмовій формі.

Однак, проаналізувавши практику застосування ст. 30 ГПК України судами, зауважимо, що вона була досить обмеженою. Згідно з даними Єдиного державного реєстру судових рішень за період із початку 2017 р. по 14 грудня 2017 р. (останній день існування попередньої редакції ГПК України) з 351 231 ухвал судів господарської юрисдикції ст. 30 ГПК згадується у 1 013 ухвалах, тобто приблизно всього у 0,28 % випадків.

Авторка вбачає в цьому декілька причин. По-перше, це недосконалість означеної статті, адже докази, отримані відповідно до ст. 30 ГПК України, можуть піддаватися сумніву, оскільки не передбачено жодного виду відповідальності за надання завідомо неправдивих пояснень на вимогу суду.

По-друге, можна казати про відсутність "чистоти" доказу, отриманого в порядку ст. 30 ГПК України, оскільки права осіб, визначені цією стат-

² П. Лютіков та К. Краснова, 'Показання свідка в господарському процесі: вкотре про необхідність оновлення засобів доказування' (2015) 1 Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право 151.

³ Т. Степанова, 'Свідок як засіб доказування у господарському процесі України' (2003) 1 Вісник господарського судочинства України 171.

⁴ Господарський процесуальний кодекс України (н 1).

тею, а саме, наявність права знайомитися із матеріалами справи, участь в огляді та дослідженні доказів, можуть заздалегідь формувати позицію у справі та впливати на неупередженість таких осіб.

Зауважимо, що в деяких випадках, з огляду на специфіку спору, певні відомості можуть бути доказані виключно поясненнями осіб, наприклад, у корпоративних спорах факт фізичного недопуску одного з акціонерів до участі в загальних зборах товариства з подальшим зазначенням у протоколі загальних зборів про його відсутність, або у спорах про стягнення вартості недоврахованої електричної енергії, де в акті про порушення Правил користування електричною енергією вказані відомості про відсутність представника споживача, а споживач наголошує на його присутності та відмові підписати такий акт, у зв'язку з відсутністю будь-яких порушень з його боку.

Отже, з огляду на недосконалість ст. 30 ГПК України та необхідність розширення переліку існуючих засобів доказування у господарському процесі з метою забезпечення повноти доказування, виникла потреба у впровадженні нового інституту, який відповідав би процесуальним потребам доказування та усував недоліки попереднього нормативного регулювання. Таким інститутом, за задумом законодавця, і став інститут свідків.

У новітньому процесуальному законодавстві, що регулює процедуру вирішення господарських спорів, інституту свідка присвячено не дуже багато уваги, міститься низка норм загального характеру, які майже не відрізняються від норм Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України)⁵. На думку авторки, таке поверхнєве регулювання спричинятиме низку проблем практичного застосування з огляду на особливості господарського процесу.

Поняття свідка визначено у ст. 66 ГПК України, згідно з ч. 1 якої 'свідком може бути будь-яка дієздатна фізична особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи'⁶.

У частині 2 зазначеної статті встановлений обов'язок свідка 'з'явитися до суду за його викликом у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини'⁷.

Унормовано, що свідок може давати покази як особисто, так і за допомогою відеоконференцзв'язку за відсутності заперечень учасників справи або з дозволу суду через хворобу, похилий вік, інвалідність або з інших поважних причин.

⁵ Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

⁶ Господарський процесуальний кодекс України (н 1).

⁷ Там само.

При цьому у разі неможливості прибуття до суду та участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції за викликом суду свідок зобов'язаний завчасно повідомити про це суд.

Статті 67–68 ГПК України встановлюють імунітет свідка. Як зазначено у ст. 67 ГПК України, не можуть бути допитані як свідки:

- 1) недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання;
- 2) особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору, – про такі відомості;
- 3) священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;
- 4) судді та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю;
- 5) інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди. Особи, які мають дипломатичний імунітет, не можуть бути допитані як свідки без їхньої згоди, а представники дипломатичних представництв – без згоди дипломатичного представника⁸.

Водночас зміст вказаної статті викликає певні зауваження.

Так, як зазначалося вище, свідком може бути будь-яка дієздатна фізична особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи. Є абсолютно логічним висновок, що свідком не може бути недієздатна особа, що відображено у п. 1 ч. 1 ст. 67 ГПК України. Отже, незрозуміло, навіщо законодавець двічі унормовував вимоги щодо дієздатності свідка у двох почергових статтях, які відображають, по суті, одне й те саме положення.

На відміну від ГПК України, ЦПК України та Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України)⁹ у визначенні свідка не мають вимоги до дієздатності, оскільки в статтях, що містять імунітет свідка, йдеться про заборону бути свідком недієздатній особі.

Також сумнівною вбачається участь у господарському процесі священнослужителя як свідка, який до того ж володіє відомостями, отриманими під час сповіді, що можуть бути важливими для розгляду та вирішення господарського спору.

⁸ Господарський процесуальний кодекс України (н 1).

⁹ Кодекс адміністративного судочинства: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, 37. Ст. 446.

Вказані положення свідчать не на користь повальної уніфікації судочинства. Будь-які нові інститути або норми слід запозичувати з урахуванням специфіки процесу, зокрема, у цьому випадку господарського, адже у разі копіювання певних статей з одного кодексу у другий можуть виникати “мертві” норми, які не віднайдуть ніколи свого відтворення у процесі, який їх запозичує, або виникатиме подвійне тотожне регулювання того самого положення, що виглядає як недосконалість юридичної техніки.

Стаття 68 ГПК України встановлює родинний імунітет свідка:

Свідок, який з’явився на вимогу суду, не має права відмовитися давати показання, крім показань щодо себе, членів сім’ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім’ї або близький родич цих осіб), які можуть тягнути юридичну відповідальність для нього або таких членів сім’ї чи близьких родичів. Свідок, який з’явився на вимогу суду та відмовляється давати показання, зобов’язаний повідомити причини відмови¹⁰.

Показання свідків, відповідно до ст. 74 ГПК України, є одним із засобів доказування.

Згідно з ч. 1 ст. 87 ГПК України:

Показання свідка – це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини, або які ґрунтуються на повідомленнях інших осіб¹¹.

Визначальною, на нашу думку, є обмовка, яка міститься у ч. 2 зазначеної вище статті:

На підставі показань свідків не можуть встановлюватися обставини (факти), які відповідно до законодавства або звичаїв ділового обороту відображаються (обліковуються) у відповідних документах. Законом можуть бути визначені інші обставини, які не можуть встановлюватися на підставі показань свідків¹².

У цій нормі розкривається зміст показань свідків як субсидіарного джерела доказів. На увазі мається те, що, наприклад, виконання догово-

¹⁰ Господарський процесуальний кодекс України (н 1).

¹¹ Там само.

¹² Там само.

ру поставки тонни вугілля в частині поставки не може бути підтверджено показаннями певної особи, адже, по-перше, факт постачання товарів фіксується у відповідних документах: видаткових накладних, актах приймання-передачі тощо.

По-друге, особа, що є свідком, може побачити транспортування вугілля на склад юридичної особи, однак, побачити, що це саме те вугілля, що визначено договором, тієї ж якості, кількості та від того ж контрагента, вона не має змоги. Це може бути відображено виключно у письмових доказах, причому складених у двосторонньому порядку. Тому вказані свідчення не можуть підтвердити чи спростувати факт постачання.

Цікавим у контексті системного аналізу нормативного регулювання участі свідка у процесі видається положення ч. 3 ст. 87 ГПК України, згідно з яким 'сторони, треті особи та їх представники за їхньою згодою, в тому числі за власною ініціативою, <...>, можуть бути допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи'¹³, адже до свідка-сторони або третьої особи висуваються менш суворі вимоги, ніж до звичайного свідка.

Так, вказані особи не потребують нотаріального засвідчення власного підпису, оскільки, як можна зробити висновок, відносно сторін, третіх осіб або їх представників суд перевіряє особу, наявність повноважень на представництво тощо.

Крім того, коли стороною є юридична особа, то від її імені заяву свідка підписує керівник – фізична особа, який може і не брати участі в процесі, якого не бачить суддя та не встановлює його особу, проте від якого законом не вимагається нотаріальне посвідчення підпису.

Зазначене вище є, на думку авторки, наданням необґрунтованої переваги сторонам і третім особам, які виступають у господарському процесі свідками, порівняно зі свідками – фізичними особами, і потребує такого законодавчого врегулювання, за яким би заяви свідків – керівників юридичних осіб, що мають статус сторони або третьої особи, так само потребували б нотаріального посвідчення.

Заслуговує на схвалення ч. 4 ст. 87 ГПК України, згідно з якою 'показання свідка, що ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, не беруться судом до уваги'¹⁴.

Дійсно, відомості, отримані не безпосередньо свідком, а зі слів інших осіб, не можуть враховуватись як належний доказ, адже достовірність такого доказу зводиться до мінімуму.

¹³ Господарський процесуальний кодекс України (н 1).

¹⁴ Там само.

Особливістю участі свідка у господарському процесі є письмове викладення ним показань у заяві свідка.

У частині 2 ст. 88 ГПК України до заяви свідка висуваються законодавчі вимоги:

У заяві свідка зазначаються ім'я (прізвище, ім'я та по батькові), місце проживання (перебування) та місце роботи свідка, поштовий індекс, реєстраційний номер облікової картки платника податків свідка за його наявності або номер і серія паспорта, номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти (за наявності), обставини, про які відомо свідку, джерела обізнаності свідка щодо цих обставин, а також підтвердження свідка про обізнаність із змістом закону щодо кримінальної відповідальності за надання неправдивих показань та про готовність з'явитися до суду за його викликом для підтвердження своїх свідчень¹⁵.

Щодо підтвердження свідка про обізнаність зі змістом закону щодо кримінальної відповідальності за надання неправдивих показань виникає питання, оскільки, за загальним правилом (норми ЦПК України, КАС України, Кримінального кодексу України (далі – КК України)¹⁶) про кримінальну відповідальність за надання неправдивих показань свідку повинен повідомляти суд. При цьому, навіть незважаючи на специфіку участі свідків у господарському процесі, це положення викликає низку зауважень.

Так, свідок у разі його участі в процесі повинен, по-перше, заздалегідь знати про можливу кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивих показань, по-друге, для її визначення самостійно ознайомитися з положеннями КК України та повідомити про це суд.

При цьому у випадку виклику свідка судом 'для допиту за ініціативою суду або за клопотанням учасника справи у разі, якщо обставини, викладені свідком у заяві, суперечать іншим доказам або викликають у суду сумнів щодо їх змісту, достовірності чи повноти' (ч. 1 ст. 89 ГПК України)¹⁷, вже суд в ухвалі про виклик свідка попереджає його про кримінальну відповідальність за неправдиві показання.

Отже, незрозумілим і зайвим, на думку авторки, є положення щодо обов'язку свідка самостійно знайомитися з кримінальною відповідальністю за неправдиві показання у разі його виклику до суду, адже суд все одно повідомляє його про таку відповідальність.

¹⁵ Господарський процесуальний кодекс України (н 1).

¹⁶ Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.05.2018).

¹⁷ Господарський процесуальний кодекс України (н 1).

Крім того, доцільною з огляду на певну дискримінацію свідка саме у господарському процесі порівняно з цивільним та адміністративним видається конструкція щодо повідомлення про кримінальну відповідальність свідка за неправдиві показання виключно судом у будь-якому разі. Вбачається, що це можна відтворити в ухвалі про відкриття провадження у справі у ролі попереджувальної інформації у разі, якщо сторони захочуть використати такий засіб доказування, як показання свідків.

Доцільними є також введення наслідків нез'явлення свідка без поважних причин до суду. У такому разі його свідчення до уваги судом не беруться.

Вказане положення, на нашу думку, є певним запобіжником зловживаннями участі свідка у господарському процесі з метою його затягування та є позитивним надбанням нині чинної редакції процесуального законодавства.

У статті 90 ГПК України встановлено обмеження щодо кількості питань, які учасник справи має право поставити в першій заяві по суті справи або у додатку до неї. Зокрема, визначено, що повинно бути не більше десяти запитань іншому учаснику справи про обставини, що мають значення для справи. Водночас учасник справи, якому поставлено питання іншим учасником справи, зобов'язаний надати вичерпну відповідь окремо на кожне питання по суті¹⁸.

Суперечливим уявляється положення щодо необхідності надання доказів, що підтверджують відповідні обставини, разом із заявою свідка, якщо поставлене запитання пов'язане з наданням цих доказів. У цьому випадку з'являється правова конструкція, в якій задля належності одного доказу слід надавати інший. Крім того, якщо свідок дає показання щодо певних обставин, що мають значення для справи, та для цього слід надати інші докази, логічним є виключення однієї ланки з цього ланцюга, а саме показання свідка, з подальшим наданням доказів, які підтверджують його показання, в самостійному ракурсі.

У частині 5 ст. 90 ГПК України зазначено, що учасник справи має право відмовитися від надання відповіді на поставлені запитання з підстав наявності імунітету свідка; якщо поставлене запитання не стосується обставин, що мають значення для справи; якщо учасником справи поставлено більше десяти запитань¹⁹.

Сумнівними виявляються дії свідка щодо з'ясування, чи мають значення для справи обставини, про які його запитує інший учасник, і якщо ні, то не давати відповідь на таке запитання.

¹⁸ Господарський процесуальний кодекс України (н 1).

¹⁹ Там само.

На нашу думку, вказане є по суті перекладенням на свідка обов'язку суду щодо встановлення обставин та об'єктивної істини у справі. Однак для того, щоб зробити висновок, чи мають обставини, щодо яких запитуються, значення для справи чи ні, свідок повинен бути обізнаним із матеріалами справи на досить високому рівні, що так само накладає на свідка додатковий обов'язок попереднього ознайомлення з матеріалами справи, чим обтяжує його статус. Водночас вказаному обов'язку не кореспондується право свідка знайомитися з матеріалами справи, тому не зрозуміло, яким чином свідок може встановити, чи стосується запитання до нього обставин справи або ні.

Вирішення цього питання авторка вбачає у виключенні з нормативного регулювання необхідності свідку аналізувати запитання на предмет їхнього стосунку до матеріалів справи, щоб реалізувати своє право на відмову від надання показань. Актуальнішим буде аналіз судом наданих сторонами питань та відповідей свідка, а також подальше вирішення суттєвості таких доказів і належності їх до обставин справи.

Крім цього, до недоліків такого засобу доказування, як показання свідків, можна віднести потенційну залежність працівників, що можуть давати свідчення, від їх роботодавців – керівництва юридичної особи, а також можливий конфлікт інтересів із керівництвом юридичної особи чи власну зацікавленість, наприклад, у вирішенні корпоративного спору.

Також свідок має імунітет, і за наявності певних обставин може не давати показання, що свідчить про певну нестабільність та обмеженість такого засобу доказування. До того ж специфікою участі свідка саме у вирішенні господарських спорів є те, що він може свідчити щодо відомостей та фактів, які становлять комерційну таємницю, що також унеможлиблює їх відтворення.

І нарешті, показання свідка є субсидіарним джерелом доказів, адже за наявності письмових доказів саме вони матимуть переважну доказову силу.

Не будучи прихильницею уніфікації цивільного, господарського та адміністративного судочинства, підтримуючи ідею унікальності кожного процесу з його особливостями, пропонуємо порівняльний аналіз нормативного регулювання участі свідка у вказаних трьох судочинствах. Зазначений метод дослідження дасть змогу дійти висновку щодо специфіки застосування такого засобу доказування, як показання свідка у господарському процесі.

Отже, існує низка відмінностей участі свідка у господарському процесі від його участі у цивільному та адміністративному процесах, що обумовлено особливістю розгляду господарських справ.

Так, на відміну від зазначених вище процесів, у господарському процесі відсутній привід свідка. На думку авторки, це обумовлено субсидіарністю цього засобу доказування, адже при неявці свідка до суду його показання судом до уваги не беруться.

Крім того, за нормами цивільного та адміністративного процесів, якщо показання свідка ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані, тоді як згідно з новим господарським процесом свідок не може посилатися на відомості, що ґрунтуються на повідомленнях інших осіб.

Вказане дає змогу запобігти збільшенню кількості осіб, що дають показання та опитування яких потребуватиме багато часу, таким чином, скоротивши час розгляду господарського спору.

Також відповідно до норм господарського процесу сторони, треті особи та їхні представники за їх згодою, зокрема й за власною ініціативою, можуть бути допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи, тоді як норми КАС України та ЦПК України не містять такого положення.

Цікавим видається положення КАС України щодо можливості оскарження свідком судового рішення з розподілу судових витрат, якщо це стосується його інтересів. ЦПК України та ГПК України такої можливості не передбачають.

Висновки. Підсумовуючи викладене, авторкою за результатами цього дослідження сформульовані певні пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства в частині регулювання участі свідка у господарському процесі.

По-перше, пропонуємо привести у відповідність до логічних засад визначення свідка, що міститься у ст. 66 ГПК України, та виключити слово “дієздатна”, оскільки подальше посилання на необхідність цієї умови міститься у наступній ст. 67 та створює дублювання відповідних положень.

По-друге, пропонуємо усунути недоліки уніфікації з цивільним процесом та виключити п. 3 ч. 1 ст. 67 ГПК України щодо неможливості допиту священнослужителів про відомості, одержані ними на сповіді віруючих, з огляду на сумнівність його практичного застосування у господарському процесі та виникнення “мертвої” норми.

По-третє, слід доповнити існуючу норму ч. 3 ст. 88 ГПК України положенням щодо необхідності нотаріального посвідчення заяви сторони або третьої особи – юридичної особи як свідка, що підписується її керівником.

По-четверте, пропонуємо таку конструкцію повідомлення про кримінальну відповідальність свідка за неправдиві показання, згідно

з якою свідок про таку відповідальність повідомляється виключно судом. Таке повідомлення відображається в ухвалі про відкриття провадження у справі як попереджувальна інформація або в ухвалі про виклик свідка.

По-п'яте, пропонуємо виключити п. 2 ч. 5 ст. 90 ГПК України з огляду на недоцільність покладення на свідка необхідності аналізувати запитання на предмет їх належності до обставин справи. На нашу думку, це питання слід передати на вирішення суду в процесі розгляду справи.

Зазначимо також про позитивний характер новели господарського процесу щодо впровадження інституту свідків.

Так, він забезпечує аналіз всіх видів доказів та розширює перелік існуючих засобів доказування у господарському процесі з метою забезпечення повноти доказування.

Однак визначальним все ж таки є використання показань свідка як субсидіарного джерела доказів, що надає змогу, з одного боку, використовувати показання свідка у разі недостатності інших засобів доказування, а з другого – не брати їх до уваги як докази у разі наявності інших, належних доказів для підтвердження тих чи інших обставин, що мають значення для справи.

На наше переконання, показання свідків знайдуть своє достойне місце серед вже існуючих засобів доказування та підвищать оперативне й ефективне відновлення порушених прав суб'єктів господарювання.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [The Commercial Procedural Code of Ukraine]: *Zakon Ukrainy* [the Law of Ukraine] vid 6 lystopada 1991 r. № 1798-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. № 6. St. 56 (in Ukrainian).
2. *Kodeks administratyvnoho sudochnstva* [Code of Administrative Proceedings]: *Zakon Ukrainy* [the Law of Ukraine] vid 6 lystopada 2005 r. № 2747-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2005. № 35-36, 37. St. 446 (in Ukrainian).
3. *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [The Civil Procedural Code of Ukraine]: *Zakon Ukrainy* [the Law of Ukraine] vid 18 bereznia 2004 r. № 1618-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2004. № 40-41, 42. St. 492 (in Ukrainian).

Bibliography

Journal articles

4. Liutikov P ta Krasnova K, 'Pokazannia svidka v hospodarskomu protsesi: vktore pro neobkhdnist onovlennia zasobiv dokazuvannia' ['Witness Testimony in the Economic

- Process: Once Again on the Need to Update the Means of Proof'] (2015) 1 Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Pravo 148 (in Ukrainian).
5. Stepanova T, 'Svidok yak zasib dokazuvannia u hospodarskomu protsesi Ukrainy' ['Witness as a Means of Proof in the Economic Process of Ukraine'] (2003) 1 Visnyk hospodarskoho sudochynstva Ukrainy 168 (in Ukrainian).

Olena Fonova

SPECIFICS OF WITNESSES PARTICIPATION IN THE ECONOMIC PROCESS

ABSTRACT. Today's economic process is characterized by many novelties, including the expanded list of evidence to establish the circumstances of a case. One of the innovations is the institute of witnesses, and it has been ambiguously assessed by scientists and legal practitioners and raised the question of its overall appropriateness and the rationality of its use particularly in the economic process. The above-said necessitates a systematic analysis of statutory regulation of witness's participation in the economic process with a view to assessing whether it is expedient to introduce this institute into the process and what its shortcomings are in terms of standardization, and also for the purpose of identifying the specifics of this institute by its comparison with regulation of a similar institute used in civil and administrative processes.

The purpose of the article is to make a systematic and comparative analysis of the institute of witnesses in the economic process, to identify and find the ways to overcome the shortcomings present in legislative regulation, to substantiate the appropriateness of introduction of the institute of witnesses into today's economic process, and also to present the author's own approaches to the procedure of a witness's participation in the economic process.

The study comprises a systematic analysis of the institute of witnesses in the economic process, identifies certain shortcomings of legislative regulation and formulates proposals for its improvement. The author determines the specifics pertaining to regulation of the institute of witnesses in situations when conflicts under economic law are resolved, on the basis of a comparative analysis of statutory regulation in the economic, civil and administrative processes. The author analyzes the appropriateness and provides rationale for the introduction of the institute of witnesses into today's economic process of Ukraine.

The study findings present the author's conclusion that the novel of the economic process – introduction of the institute of witnesses has a favorable impact. Thus, this institute ensures completeness of evidence and expands the list of available means of proof in the economic process. However, the use of witness's testimony as a secondary source of evidence is still decisive, since it allows, on the one part, using witness's testimony in case other means of proof are insufficient, and on the other part, such testimony may not be taken into account as evidence in case there is other appropriate evidence to confirm certain circumstances relevant to the case.

KEYWORDS: economic process; means of proof; evidence; institute of witnesses; witness; testimony of witnesses.